

УДК 334.716:005.334.4

Анна Анатоліївна БОЙКО

здобувач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку, Одеський національний економічний університет, e-mail: Annet.fef@rambler.ru

НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Бойко, А. А. *Неплатоспроможність підприємства: теоретичні аспекти* / Анна Анатоліївна Бойко // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць; за ред.: М. І. Зверякова (голов. ред.) та ін. (ISSN 2313-4569). – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2015. – Вип. 2. – № 57. – С. 125–129.

Анотація. У статті висвітлено питання щодо виникнення різновидів причин неплатоспроможності та необхідності здійснення управління підприємством в період кризи. Узагальнено традиційні методи управління, а також запропоновано певні заходи для покращення впливу неплатоспроможності на економічну діяльність підприємства. У ході дослідження вдосконалено поняття «неплатоспроможність», узагальнено характеристику неплатоспроможності та її вплив на підприємство, а також виявлено наслідки впливу на економічну природу. Запропоновано перелік заходів щодо відновлення платоспроможності боржника.

Ключові слова: неплатоспроможність підприємства; заборгованість; фінансовий стан; боржник; кризовий стан; банкрутство.

Анна Анатольевна БОЙКО

соискатель кафедры финансового менеджмента и фондового рынка, Одесский национальный экономический университет, e-mail: Annet.fef@rambler.ru

Бойко, А. А. *Неплатежеспособность предприятия: теоретические аспекты* / Анна Анатольевна Бойко // Вестник социально-экономических исследований: сб. науч. трудов; под ред.: М. И. Зверякова (глав. ред.) и др. (ISSN 2313-4569). – Одесса: Одесский национальный экономический университет. – 2015. – Вып. 2. – № 57. – С. 125–129.

НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Аннотация. В статье освещены вопросы возникновения разновидностей причин неплатежеспособности и необходимости осуществления управления предприятием в период кризиса. Обобщены традиционные методы управления, а также предложены определенные меры для улучшения воздействия неплатежеспособности на экономическую деятельность предприятия. В процессе исследования усовершенствовано понятие «неплатежеспособность», обобщена характеристика неплатежеспособности и ее влияние на предприятие, а также выявлены последствия влияния на экономическую природу. Предложен перечень мероприятий по восстановлению платежеспособности должника.

Ключевые слова: неплатежеспособность предприятия; задолженность; финансовое состояние; кризисное состояние; банкротство.

Anna BOIKO

Researcher of Financial Management and Stock Market Department, Odessa National Economic University, e-mail: Annet.fef@rambler.ru

THE INSOLVENCY OF ENTERPRISE: THEORETICAL ASPECTS

Boiko, A. (2015), *The insolvency of enterprise: theoretical aspects*. Ed.: M. Zveryakov (ed.-in-ch) and others [Неплатоспроможність підприємства: теоретичні аспекти; за ред.: М. І. Зверякова (гол. ред.) та ін.], Socio-economic research bulletin (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, Issue 2, No. 57, pp. 125–129.

Abstract. The article highlights the question of emergence a variety the reasons of insolvency and necessity realization of enterprise management in times of crisis. The traditional way of management are generalized, and some measures to improve the impact of insolvency on the economic of enterprise's activity are proposed. In the course of the study the concept of «insolvency» is improved, the characteristics of insolvency and its impact on the enterprise are generalized, and also the effects of the economic nature are discovered. The list of measures on restoration of debtor's insolvency are proposed.

Keywords: insolvency of enterprise; indebtedness; financial condition; the debtor; crisis; bankruptcy.

JEL classification: L32

Постановка проблеми у загальному вигляді. За умов реформування економічної системи господарювання діяльність вітчизняних промислових підприємств спрямована на забезпечення виконання їх фінансових зобов'язань. Однак, відсутність належної практики договірної дисципліни зумовлює виникнення нестабільних фінансових ситуацій та поглиблення явищ неплатоспроможності, що призводять до значного збільшення кількості низькорентабельних підприємств. Ринкові умови господарювання вимагають від економічних суб'єктів дотримання вимог щодо платоспроможності та ліквідності. Їхнє практичне значення обумовлено необхідністю повного та своєчасного виконання зобов'язань, забезпечення діяльності підприємств ліквідними активами, здатними в будь-який час покрити обсяг зобов'язань. Саме через це постає необхідність визначення впливу неплатоспроможності на економічну діяльність підприємства і пошуку шляхів виходу на стійкий рівень розвитку.

Аналіз досліджень та публікацій останніх років. Необхідність визначення і впливу неплатоспроможності підприємства розглядають вітчизняні та зарубіжні вчені. Велику увагу питанню управління неплатоспроможністю приділено в працях І. Т. Балабанової, Н. Давиденко, І. С. Каракулова, Л. М. Ремньової, О. М. Столяренко, Н. Хлістунової, Н. В. Чаленко.

Незважаючи на існуючі наукові напрацювання, присвячені виникненню та проблемам неплатоспроможності підприємства, й дотепер залишаються невизначеними питання щодо подальшої діяльності суб'єктів господарювання, які перебувають в даних умовах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як свідчать дослідження, теорія і практика аналізу неплатоспроможності підприємства в Україні знаходяться на стадії розвитку та вдосконалення. Враховуючи вищезазначене, у статті зроблено спробу уточнити економічну сутність неплатоспроможності підприємства. Відповідно до методичних рекомендацій, встановлено якісну характеристику неплатоспроможності, що дає можливість виявити найбільш ефективний та точний підхід щодо її оцінки, а також визначено наслідки впливу неплатоспроможності на економічну діяльність підприємства за допомогою Закону України.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження виникнення причин неплатоспроможності підприємства та пошук можливих шляхів покращення управління ним. Ринкові умови господарювання вимагають від економічних суб'єктів дотримання вимог щодо платоспроможності та ліквідності, їхнє практичне значення обумовлено необхідністю повного та своєчасного виконання зобов'язань, забезпечення діяльності підприємств ліквідними активами, здатними в будь-який час покрити обсяг зобов'язань.

Необхідність своєчасного і повного виконання суб'єктом господарювання своїх зобов'язань в умовах ринкової економіки є головною проблемою. Статистичні дані свідчать про те, що компанії припиняють свою діяльність частіше внаслідок нестачі грошових коштів, тобто при недостатньому рівні платоспроможності, ніж через недостатню рентабельність.

Сьогодні дуже гостро постала проблема неплатоспроможності багатьох вітчизняних підприємств. Неплатоспроможність одного підприємства позначається на виникненні ризику неплатоспроможності інших, а також на можливості підприємств вчасно видавати заробітну плату. Відтак це впливає і на платоспроможність пересічних покупців.

Головними завданнями дослідження є:

- розкриття економічної сутності неплатоспроможності підприємства;
- виявлення причин виникнення неплатоспроможності підприємства;

- уточнення класифікації видів неплатоспроможності;
- виявлення якісної характеристики неплатоспроможності;
- визначення наслідків впливу неплатоспроможності на економічну діяльність підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У результаті зростання неплатежів посилюється спад виробництва. Внутрішній ринок занепадає через незабезпеченість коштами при тому, що попит залишається незадоволеним, а виробничі потужності підприємств-постачальників не повністю завантаженими.

Банкрутами можуть стати економічно «здорові» підприємства, що потрапили у скрутне фінансове становище через неплатоспроможність своїх покупців. Можливість затримки виконання партнерами поточних договірних зобов'язань призводить до небезпеки втрат, пов'язаних із порушенням платежів та одержанням прибутку підприємством [1].

Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» визначає неплатоспроможність як «неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі по заробітній платі, а також виконати зобов'язання щодо сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, податків і зборів не інакше як через відновлення платоспроможності» [2].

У кризовому стані підприємство опиняється не відразу. Кризові явища починаються з погіршення певних показників, які характеризують його зовнішнє та внутрішнє середовище, тобто з'являються ознаки (симптоми) неплатоспроможності та ризику настання банкрутства. До них належать:

- спад попиту на продукцію та зменшення обсягів виробництва;
- зниження прибутковості виробництва;
- збільшення витрат на виробництво;
- неритмічність підприємства;
- скорочення робочих місць;
- припинення поточних платежів та систематичне порушення термінів погашення зобов'язань;
- падіння ринкової ціни цінних паперів і скорочення виплачуваних дивідендів [3].

Вищезазначене прогнозує настання банкрутства, що пов'язано, в першу чергу, з необхідністю виявлення основних причин та недоліків функціонування підприємства.

Науковець О. М. Столяренко відокремлює такі основні причини виникнення неплатоспроможності підприємства як: зниження обсягів виробництва і реалізації продукції, підвищення її собівартості, зменшення суми прибутку та, як результат, нестача власних джерел самофінансування підприємства, неправильне використання оборотного капіталу (переведення коштів в дебіторську заборгованість, вкладення в понадпланові запаси і на інші цілі, які тимчасово не мають джерел фінансування), неспроможність клієнтів підприємства, високий рівень оподаткування, штрафних санкцій за несвоєчасну або неповну сплату податків [1].

Так, неплатоспроможність може наступити, якщо підприємство виробляє продукцію з обмеженим попитом, що сприяє її моральному старінню, має низьку якість та завищену ціну реалізованої продукції, що ускладнює її збут, а також має значну дебіторську заборгованість.

Таблиця 1

Характеристика видів неплатоспроможності [4, с.268]

Вид	Коротка характеристика
Поточна неплатоспроможність	Фінансовий стан підприємства, за якого через випадковий збіг обставин суми наявних у нього коштів та високоліквідних активів недостатньо для погашення поточного боргу. За наявності такого стану на будь-яку дату це відповідає законодавчому визначенню «неспроможне підприємство»
Критична неплатоспроможність	Фінансовий стан підприємства, за якого на початок і кінець звітного кварталу, що передував поданню заяви про порушення справи про банкрутство, має місце невиконання нормативних значень коефіцієнта покриття та коефіцієнта забезпеченості власними коштами, що відповідає законодавчому визначенню «потенційний банкрут»
Надкритична неплатоспроможність	Виникає у випадку подання заяви до господарського суду стосовно відкриття справи про банкрутство

Ліквідаційна неплатоспроможність	Фінансовий стан підприємства, за якого задоволення визначених судом вимог кредиторів можливо не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури. Виникає при неспроможності відновити платоспроможність боржника шляхом процедури санації, що призводить до ліквідації господарюючого суб'єкта
-------------------------------------	--

Наведена класифікація видів неплатоспроможності дає можливість отримати уявлення про ймовірність задоволення вимог кредиторів залежно від фактору часу.

Економічним показником ознак поточної платоспроможності (Пп) за наявності простроченої кредиторської заборгованості є різниця між сумою наявних у підприємства грошових коштів, їх еквівалентів та інших високоліквідних активів і його поточних зобов'язань, що визначається за формулою:

$$\text{Пп} = \text{A040} + \text{A045} + \text{A220} + \text{A230} + \text{A240} - \text{П620} \quad (1)$$

де A040, A045, A220, A230, A240 – відповідні рядки активу балансу;

П620 – підсумок IV розділу пасиву балансу.

Від'ємний результат алгебраїчної суми зазначених статей балансу свідчить про поточну неплатоспроможність суб'єкта підприємницької діяльності. Фінансовий стан підприємства, у якого на початку і наприкінці звітного кварталу існують ознаки поточної неплатоспроможності, відповідає законодавчому визначенню боржника, який неспроможний виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами протягом трьох місяців після настання встановленого терміну їх сплати [5, с.60–62].

Ознаки критичної неплатоспроможності, що відповідають фінансовому стану потенційного банкрутства, існують, якщо на початку й наприкінці звітного кварталу, що передував поданню заяви щодо порушення справи про банкрутство, мають місце ознаки поточної неплатоспроможності, а коефіцієнт покриття (Кп) і коефіцієнт забезпечення власними засобами (Кз) наприкінці звітного кварталу менші за їх нормативні значення – 1,5 і 0,1 відповідно.

Коефіцієнт покриття характеризує достатність оборотних коштів підприємства для погашення своїх боргів і визначається як відношення суми оборотних коштів до загальної суми поточних зобов'язань за кредитами банку, інших позикових коштів і розрахунків з кредиторами, за формулою:

$$\text{Кп} = \text{A260} : \text{П620}, \quad (2),$$

де A260 – підсумок II розділу активу балансу.

Якщо за підсумками року коефіцієнт покриття менше 1 і підприємство не отримало прибутку, то такий фінансовий стан характеризується ознаками надкритичної неплатоспроможності, коли задоволення визначених судом вимог кредиторів можливе не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Наявність ознак надкритичної неплатоспроможності (за підсумками року $\text{Кп} < 1$ за відсутності прибутку) відповідає фінансовому стану боржника, коли він, відповідно до закону, зобов'язаний звернутися протягом місяця до господарського суду з заявою щодо порушення справи про банкрутство, тобто коли задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання його грошових зобов'язань у повному обсязі перед іншими кредиторами [1].

У Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» наведено перелік заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які здійснюються у другій фазі проведення процедур зовнішнього управління і містять: реструктуризацію підприємства; перепрофілювання виробництва; закриття нерентабельних виробництв; відстрочку та (або) розстрочку платежів, списання частини боргів, про що укладається мирна угода; ліквідацію дебіторської заборгованості; реструктуризацію активів боржника; продаж частини майна боржника; виконання зобов'язань інвестора про погашення

боргу або частини боргу боржника; виконання зобов'язань боржника власником майна боржника та його відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань; продаж майна боржника як цілісного майнового комплексу [4, с.268].

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, в умовах нестабільної економіки, уповільнення платіжного балансу виникає неплатоспроможність підприємства, що є результатом доведення до банкрутства, та стає все більш поширеним явищем. Процедура банкрутства як наслідок неплатоспроможності є кінцевою стадією невдалого функціонування підприємства, якій передують стадії нормальної ритмічної роботи та фінансових ускладнень. В умовах ринкової економіки банкрутство підприємств – звичайне явище. Із кожних 100 новостворених підприємств на ринку залишаються 20–30. Однією з основних причин є те, що в Україні спостерігається тенденція до збільшення кількості порушених справ про банкрутство, тому є ймовірність, що багато підприємств можуть бути ліквідованими. Банкрутство підприємств та його ліквідація означають не тільки збитки для акціонерів, кредиторів, споживачів продукції, але й зменшення податкових надходжень до бюджету, а також збільшення безробіття, що також може стати одним із факторів макроекономічної нестабільності. Виходячи із вище вказаного, можна зробити висновок, що для того, щоб забезпечити сталий розвиток України, держава повинна регулювати та вдосконалювати політику управління та запобігання банкрутству.

Література

1. Столяренко О. М. Вплив неплатоспроможності підприємства на його подальшу діяльність [Електронний ресурс] / О. М. Столяренко. – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/2265/1/Stolarenko.pdf>.
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України № 2343-ХІІ від 14.05.1992 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
3. Чаленко Н. В. Моніторинг фінансових передумов неплатоспроможності та банкрутства підприємства [Електронний ресурс] / Н. В. Чаленко, В. Ю. Поздняков // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2014_1_88.pdf.
4. Терещенко О. О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: монографія / О. О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2004. – 268 с.
5. Ланіна І. С. Управління фінансово-нестійкою компанією: конспект лекцій / І. С. Ланіна, О. С. Світлична. – Одеса: ОНЕУ, 2012. – С. 60–62.

References

1. Stolyarenko, O. M. «The impact of insolvency of enterprise on his further activity» [«Vplyv neplatospromozhnosti pidpriemstva na yoho podalshu diialnist'», available at: eztuir.ztu.edu.ua/2265/1/Stolarenko.pdf (ukr)
2. «On the restoration the solvency of the debtor or its bankruptcy declaration: Legal Act of Ukraine, No. 2343-XII, 14.05.1992 [Pro vidnovlennia platospromozhnosti borzhnyka abo vyznannia yoho bankrytom: Zakon Ukrainy, No. 2343-XII, 14.05.1992], available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12> (ukr)
3. Chalenko, N., Pozdnyakov, V. (2014), Monitoring financial preconditions of insolvency and bankruptcy of enterprise [Monitorynh finansovykh peredumov neplatospromozhnosti ta bankrutstva pidpriemstva], Economy. Management. Innovation, No. 1, available at: <http://nbuv.gov.ua/j-pdf> (ukr)
4. Tereshchenko, O. O. (2004), Anti-Crisis financial management of the enterprise: monograph [«Antykryzove finansove upravlinnia na pidpriemstvi»: monohrafiia], KNEU, Kyiv, 268 p. (ukr)
5. Lapina, I. S., Svitlyshna, O. S. (2012), Abstract of lectures on discipline «Management of financially unstable company» [Konspekt lektciy z dyschyliny «Upravlinnia finansovo-nestiykoiu kompaniieiu»], ONEU, Odessa, pp. 60–62 (ukr)

Стаття надійшла до редакції 23.04.2015.